

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

**Актуальні проблеми
вітчизняної та всесвітньої
історії**

Випуск 20

Рівне – 2010

«Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії»: Рівненський державний гуманітарний університет. Збірник наукових праць. – 333 с.

Ювілейний випуск наукової збірки «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії» присвячений 70-ти річчю Рівненського державного гуманітарного університету.

Збірник містить результати наукових пошуків з актуальних проблем української та світової історії, виголошені на II Міжнародній науковій конференції молодих науковців, аспірантів, здобувачів 8–9 грудня 2010 року (Рівне, РДГУ, історико-соціологічний факультет).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан Михайлович, кандидат історичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м. Рівне).

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила Олександрівна, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне).

Науковий редактор:

Троян Сергій Станіславович, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Відповідальний редактор:

Шеретюк Валерій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Члени редколегії:

Жилюк Сергій Іванович, доктор історичних наук, професор (м. Острог).

Киридон Алла Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Київ).

Степанков Валерій Степанович, доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський).

Стоколос Надія Георгіївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Фісанов Володимир Петрович, доктор історичних наук, професор (м. Чернівці).

Чухліб Тарас Васильович, доктор історичних наук (м. Київ).

Швецова-Водка Галина Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне);

Шеретюк Валерій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне);

Шугасва Людмила Михайлівна, доктор філософських наук, професор (м. Рівне).

Згідно постанови президії ВАК України часопис «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії» визнано фаховим виданням у галузі історичних наук

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 4 від 26 листопада 2010 р.

Свідотство про державну реєстрацію: серія КВ № 15857-4329Р від 12.102009 р.

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. Остафова 29, історико-соціологічний факультет РДГУ.

У спадщині Ю. Шумовського ми знаходимо й історичні відомості про наш край з давніх часів, наприклад, можемо прослідкувати історію села Мирогоща, яке згадується вперше 1545 р. в актах опису Луцького замку, в грамоті польського короля Казимира [6, с. 76]. Таким чином, священик був добре обізнаний з історією Волині.

Духовна інтелігенція широкердно уболівала за долю українського народу, прагнула прищепити йому почуття справедливості, любові до рідної землі. Автор згадує, що коли їхня хата заповнялась багатьма гостями, то всі хором співали українські думи й народні пісні. Всупереч антиукраїнській мовній політиці, ополячення, духовенство у своїй освітній та культурницькій діяльності не втрачало національного коріння. В родинному будинку села Мирогоща о. Федір і Марія влаштували в себе прийоми місцевої знаті [6, с. 102]. Проте, як зазначає сам автор «інтелігенції тоді було обмаль в селі: місцевий небагатий поміщик, вчителі сільської школи та священик» [6, с. 105].

Не цуралась й родина Шумовських села. Зокрема, зустрічаємо відомості, що всі вони проводили безкоштовно уроки української мови та літератури. Також сестра Олександра і брат Арсен створили сільський аматорський театр. З ініціативи Шумовських в селі заснували першу українську бібліотеку [6, с. 198]. Ці факти свідчать про прояви національної свідомості в середовищі рядового парафіяльного духовенства. Юрій Шумовський створив перше в Польщі Діточе братство [6, с. 200]. Це свідчить про його активну громадську позицію. Також варто підкреслити, як зазначає сам автор, що двері нашого дому ніколи не були зачинені не тільки для гостей, але й для сліпих, калік, попрошайок [6, с. 7].

У спогадах автором зроблені важливі висновки, зокрема, що становище українців під владою інших держав було непростим, тому необхідно боротись за власну незалежну країну. Наприклад, цитуємо слова автора: «...і творити свою українську народну державу». Також варто всім спільно вести боротьбу, тому що людство, нація, народ можуть багато досягнути, вони здатні на подвиги за умови консолідації. Таким чином, українському духовенству були притаманні високі патріотичні почуття.

Під час Першої світової війни родина (мати з дітьми) виїхали вглиб Росії, потім деякий час жили поблизу Харкова [6, с. 161]. Проте отець Федір категорично відмовився залишити на призволяще свою парафію і родинне «гніздо», оскільки відчував, що найбільше в такий час воєнного лихоліття, він потрібен своїм прихожанам [6, с. 166].

Родина Шумовських залишила помітний слід в історії Волині. Крім того, усі традиції, пов'язані з певною нацією, плекаються, зберігаються наступним поколінням у родині. Сім'я бере участь у культурній спадщині народу. Прикладом, може слугувати діяльність родини Шумовських, яка виховала стількох патріотів. Саме добре навчання та виховання, особистий приклад необхідні сучасній молоді і тому кожен душпастир, що приходить до юних душ, повинен володіти глибокими знаннями, вмінням донести їх власним прикладом гідного служіння Богові, рідній церкві та своєму народові. Так ось, спогади Ю. Шумовського є важливими і в такому плані.

Слід підкреслити вагомий внесок духовенства у розвиток освіти та морального виховання. Вони вели боротьбу за збереження національної культури й мови. Сільських священиків можемо вважати справжніми інтелігентами: освіченими, з почуттям патріотизму, з колосальним запасом соціальної енергії, з дійсним ентузіазмом, вони були безкорисливими, чесними тощо.

Водночас можна стверджувати, що потенціал подальшої розробки зазначеної проблеми ще далеко не вичерпаний. Зокрема, заслуговують на видання в Україні спогади Ю. Шумовського. При цьому потрібно продовжити вивчення його епістолярної спадщини, документів та матеріалів священика, громадського діяча, вченого, які зберігаються в архівних установах України, Польщі, США й недостатньо відомі вітчизняним науковцям та введення їх у науковий обіг.

Джерела та література

1. Др. Блага А. Криза інтелігенції / А. Блага // Живе слово. – 1939. – № 2. – С. 9–10.
2. Коляструк О. А. Документи особового походження як джерела з історії повсякденності / Ольга Коляструк // Український історичний журнал. – 2008. – № 2. – С. 145–153.
3. Саух П. Інтелігенція: між місією і приниженням / П. Саух, Ю. Саух / Історія. Філософія. Релігієзнавство. – 2009. – № 4. – С. 2–8.
4. Степаненко Г. В. Освітня діяльність православного духовенства в Україні (XIX – початок XX ст.): Дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / НАН України; Інститут історії України / Степаненко Ганна Володимирівна. – К., 2002. – 225 с.
5. Шамара С. О. Місце сільського духовенства у просвітницькій та національно-культурній роботі на теренах Наддніпрянщини (друга половина XIX – початок XX ст.) / Шамара С. О. // Збірник наукових праць. Серія «Історія та географія». – Харків: Майдан, 2007. – Вип. 25–26. – С. 33–36.
6. Шумовський Ю. Зруйноване гніздо, чи Історія однієї священицької родини на Волині / Юрій Шумовський. – Том 1. – США, Саванна, 1994.

УДК 37(091)(477.81)

Тетяна Сорочинська, здобувач Рівненського ержавного гуманітарного університету (науковий керівник.
д. пед. н., проф. С. С. Пальчевський)

СТАНОВЛЕННЯ РАДЯНСЬКОЇ СИСТЕМИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ НА РІВНЕНЩИНІ: СПРОБА РЕТРОСПЕКТИВНОГО АНАЛІЗУ

У статті автор робить спробу аналізу основних аспектів радянської освіти на Рівненщині після приєднання краю до Української РСР.

Ключові слова: Рівненщина, радянська освіта, педагогічні школи, вчительські кадри.

В статті автор намагається проаналізувати основні аспекти радянської освіти на Рівненщині після приєднання краю до Української РСР.

Ключевые слова: Ровенщина, советская педагогика, педагогические школы, учительские кадры.

The article attempts to analyze the main aspects of soviet education system in the Rivne region following the accession of the Ukrainian SSR.

Key words: Soviet education system, Rivne region, pedagogical staff, pedagogical schools, education.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку європейських держав визначилися нові критерії суспільного прогресу, що зумовило соціальний попит на високий рівень освіченості, культури та професіоналізму фахівців. Втім, попри всі прагнення України влитися до європейської спільноти, освіта в державі перебуває у кризовому стані, що актуалізує

дослідження історії освітніх процесів періоду корінних соціально-економічних і політичних перетворень. Одним з таких періодів для західноукраїнського регіону вцілому, та Рівненщині, зокрема, стало утвердження в кінці 30-х – 40-х рр. ХХ ст. радянського ладу. У контексті насадження тоталітарного режиму, освіта стала однією із сфер, що реформувалася відповідно до нового соціального замовлення. Впровадження радянської освітньої системи, стратегія її завдань і функціонування були одним з найважливіших методів ідеологічного впливу радянської влади на населення, передусім на підрастаюче покоління. Відтак, **метою статті** постає аналіз основних аспектів радянзації освіти на Рівненщині з 17 вересня 1939 р., після приєднання краю до Української РСР до червня 1941 р. – часу нападу Німеччини на СРСР, коли були перервані процеси, пов'язані з інтеграцією західного регіону України у єдину радянську освітню систему.

Рівень розробки проблеми. Проблеми становлення радянської системи освіти у контексті радянзації західноукраїнських територій досліджувалися і досліджуються вітчизняними та зарубіжними вченими. Серед них відзначимо В. Добровичу [1], С. Сворака [11], О. Прищепу [1], В. Яремчука [12] та інших. Однак, аналіз окремих аспектів радянзації освітнього процесу на Рівненщині залишилися поза увагою дослідників, що й стало предметом наших наукових студій.

Виклад основних положень. Встановлення якісно нової радянської системи освіти в краї було пов'язано зі зміною політичного статусу Західної України. Суттєві характеристики радянського суспільного ладу найбільш сконцентровано проявилися у політичній організації суспільства, що являла собою різновидність тоталітарного режиму. Саме цей лад, що мав чітку структуру, політичним осердям якого була правляча – і єдина на всю неосяжну країну – більшовицька партія, ідеологія якої насичувала весь простір політичного й державницького устрою життя, мав абсорбувати західноукраїнські землі. Будучи носієм радянських ідей учитель поставав для учнів вагомим авторитетом у плані їх становлення як активних громадян своєї країни. Відтак, важливою складовою системи освіти була педагогічна, перед якою поставало завдання не лише забезпечити високий професійний рівень майбутнього вчителя, а й підготувати його до виконання функцій вихователя учнів.

Радянським перетворенням у галузі освіти на західноукраїнських землях 1939–1940-х рр. передувала низка важливих подій у освітній сфері, нагадати які має сенс. На час переходу західноукраїнських територій до Української РСР в регіоні діяла система освіти, заснована на національних традиціях і досягненнях української етнопедагогіки. Адже в умовах асиміляторської політики Другої Речі Посполитої українське шкільництво самозберігалось на приватних засадах. Кількісні параметри державного і приватного шкільництва на Рівненщині були досить скромними. Проте, якісні його показники, особливо в царині виховання, були досить вагомими. Характерною традиційною рисою системи освіти й виховання в регіоні було поєднання зусиль родини, школи та громадськості. Наприкінці 30-х рр. ХХ ст. на Рівненщині не було жодної української фахової школи, жодного державного українського середнього навчального закладу, і лише завдяки зусиллям української інтелігенції вдалося вибороти право на існування приватної української гімназії в Рівному [1, с. 180].

Існування таких навчальних закладів складало сутнісну особливість освітньо-виховної системи і водночас свідчило про пошанування української спільнотою освіченості підрастаючих поколінь та виступало важливим чинником збереження української національної ідентичності. Відтак, постійна і послідовна боротьба західноукраїнської еліти за національну за змістом і формою освіту стала визначальною традицією соціокультурного буття українців краю.

Радянзація досліджуваного регіону поклала початок якісно іншому, зворотному процесові, адже період розвитку педагогічної освіти за радянських часів характеризувався пріоритетністю суспільного виховання над сімейним; заідеологізованістю вимог суспільства до сімейного виховання; неврахування його своєрідності, зменшенням важливості ролі батьків у вихованні дитини та їх підпорядкуванням вимогам школи. Роль останньої після 17 вересня 1939 р. значно змінилася, підставою для змін була лєнінська теза: «школа повинна стати знаряддям пролетаріату». Згідно сталінської корективи, на приєднаній території створювалася школа, національна по формі і соціалістична за змістом.

Загалом дослідники справедливо зауважують, що значна частина населення Західної України, насамперед, інтелігенція, з надією дивилися на прихід Червоної армії і приєднання краю до УРСР [8, с. 276]. Закінчення польського панування в Західній Україні породило у значної частини українського суспільства, відтак і в окремих колах освітньої інтелігенції, стан надмірної ейфорії та райдушних сподівань. Дезорієнтовані прорадянською пропагандою, вони певний час не мали чіткого розуміння того, що відбулося і, сприймаючи бажане за дійсне, вірили у можливість позитивних змін для себе і свого народу. Такі очікування базувалися, насамперед, на віковичному прагненні українців жити в одній державі, розвивати власну мову, культуру, освіту.

У багатьох випадках освітня політика радянської влади збігалася з потребами розвитку регіону, зокрема і Рівненщини, і тому сприймалася населенням прихильно. Йдеться, зокрема, про те, що 30 вересня 1939 р. наркомат освіти УРСР подав доповідну записку ЦК КП(б)У і Раднаркому УРСР про реорганізацію системи освіти в Західній Україні [6, с. 86]. Поданий проект був схвалений колегією наркомату освіти республіки. Наслідком реалізації цього документу стало відкриття шкіл з українською мовою навчання [12, с. 6–7]. Державні органи освіти створювали умови для того, щоб усі діти, підлітки відвідували школу. І хоча, насамперед, підґрунтям такої позиції виступав пропагандистсько-ідеологічний чинник (адже усі діти з раннього віку проймалися партійно-комуністичними ідеями), однак основна частина дітей шкільного віку отримали можливість відвідувати школу. Відтак, за короткий час на ниві шкільництва було досягнуто багато, адже освітні заклади зростали небаченими темпами. Зокрема, до початку 1940/1941 навчального року у Рівненській області кількість українських шкіл збільшилась із 3 до 686 [4, с. 107].

З березня 1940 р у дію вступила постанова Раднаркому УРСР «Про реорганізацію початкових і середніх шкіл на території західних областей України». Педагогічні ліцеї реорганізували у педагогічні училища з 3-річним терміном навчання [9, с. 89].

Навчально-виховний процес здійснювався за програмами і планами шкіл УРСР. Запроваджувалися й інші радянські стандарти в освіті: спільне навчання дівчат і хлопців у класах і школах; організувалися спеціальні школи і класи для навчання неписьменних і малописьменних переростків віком від 12 до 16 років, а також у кожному обласному центрі і великих містах – річні курси підготовки вчителів для початкових і середніх шкіл [5, с. 808–809]. В усіх школах запроваджувалося безкоштовне навчання українською мовою. Відкриття національних шкіл з самого початку стало однією з ключових тез організації політики в системі освіти, на приєднаних територіях, загалом, та Рівненщині, зокрема. Втім, такі демократичні на перший погляд, перетворення у сфері освіти, на нашу думку, були складовими стратегічної евентуальної зовнішньої політики Кремля. Адже, у цьому сенсі, Москві перед світом було вигідно з'явитися в амплуа місіонера, який піклується про розквіт національних культур. Поряд із рідною обов'язково вивчалася і російська мова. Ми поділяємо точку зору В. Д. Яремчука, що задоволення потреб корінного населення у цьому напрямі реалізовувалося вже не з позицій вирішення національного питання, як було за часів українзації на Великій Україні, а з позицій вимог радянської держави (скоріше московського центру), позицій

міжнародного єднання, що в умовах СРСР свідчило про акцентуацію урядової політики на розширенні ареалу русифікації серед населення, де традиційно представники російського народу ніколи не були домінуючими [12, с. 8].

Стрімке зростання сітки шкіл вимагало не лише коштів та покращення матеріально – технічної бази, а насамперед, – забезпечення педагогічними кадрами. При цьому кадрова проблема вирішувалася владною кількома шляхами: формуванням педагогічних кадрів із середовища місцевої інтелігенції, лояльної до радянської влади та спеціалістів зі Східної та Центральної України, яких надсилали у якості ідеологічного авангарду на приєднані землі. Зрозуміло, що звичне середовище їхньої праці істотно відрізнялося від суспільно-політичних умов досліджуваного регіону. Слід зазначити, що надіслані зі Сходу комуністичні кадри досить проблематично інтегрувались в місцевий соціум. Незнання чи погане знання української мови, необізнаність зі специфікою регіону, нарешті, елементарна некультурність (відправляли на захід, як правило, не найкращих) нерідко справляли на населення прикре враження.

Невелику, але важливу частину учительства на Рівненщині склали працівники освітньої системи Другої Речі Посполитої. Тоталітарний режим, намагався приручити й використати тих, хто прагнув кваліфіковано виконувати свої обов'язки. У багатьох освітян «старої» школи, позбавлених непрофесійних засобів існування (крім учительської, ніякою іншою професією вони не володіли), не залишалося вибору. Окрім того, залучення таких кадрів було пов'язане із намаганням радянської влади (на першому етапі) уникнути кризи функціонування шкіл. Хоча цих «старих» учителів і намагалися «перевиховати» шляхом втягнення у різні форми громадської діяльності, проте, як правило, вони не викликали довіри радянської влади і часто піддавалися дискримінаціям, утискам, арештам, репресіям. Зауважимо, що до 1940/1941 навчального року, здебільшого силовими методами, влада звільнилася від тих педагогічних кадрів, які залишилися їй у спадок від Польської держави. Частина – репресували (зокрема, під хвилю арештів у вересні-грудні 1939 р. потрапили 108 педагогів, у січні-травні 1941 р – 131 педагог), решту – залякали [2]. Отже, педагогічні кадри (насамперед поляки), які за розрахунками керівництва СРСР були апріорі нездатні на компроміс з новою владою або взагалі не вписувалися в тоталітарну політичну й соціально-економічну систему, піддавалися цілеспрямованій маргіналізації і виводилися на периферію суспільства й поза його рамки. Для багатьох реальністю стала перспектива перетворитися у контингент ув'язнених, депортованих, знищених. Таким чином, сталінська політична машина від самого початку набрала обертів у плані уніфікації суспільно-політичного і культурного життя на приєднаних територіях. Наприкінці 1939 р. припинено діяльність товариств «Просвіта» та «Рідна школа», які стояли на захисті національних традицій українського народу і займалися вихованням українських дітей, виступали проти політики колонізації українського населення. Поза законом опинилися й інші українські та польські національно-культурні, спортивні та громадсько-політичні організації, зокрема «Пласт», «Сокіл», «Січ» та інші [11, с. 58–63].

У 1939–1940 рр. у всіх західних областях було створено інститути вдосконалення вчителів та районні методичні кабінети, які розгорнули планомірну роботу з підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів. З цією метою на Рівненщині було відкрито середні педагогічні заклади та вчительські курси. Так, зокрема, у 1939 р. було відкрито першу педагогічну школу в Острозі на базі колишньої вчительської семінарії, а в 1940 р. – дві педагогічні школи – Домбровицьку (нині м. Дубровиця) та Дерманську (Здолбунівський р-н) [1, с. 182].

На перший курс Домбровицької педшколи приймали осіб віком від 15 до 30 років, які закінчили неповну середню школу або семирічку. Абітурієнти складали іспити з таких предметів: російської та української мови (диктант і усно), арифметики (письмово та усно), географії, геометрії та співів. Крім низки предметів, обов'язковим був іспит із Конституції СРСР і УРСР, з метою виховання радянського громадянина. Особи, які закінчили середню школу, віком від 17 до 35 років могли вступати на третій курс навчання, склавши вступні екзамени. Виняток становили абітурієнти, які мали атестат із відмінними оцінками, тоді їх приймали поза конкурсом [1, с. 183].

Не просто масово, а тотально, учительство було охоплено двотижневими курсами на зимових канікулах 1939/1940 навчального року, після яких, з 11 січня 1940 р. здійснювався перехід на радянські програми. Зауважимо, що у першому півріччі 1939/1940 навчального року школи працювали за перехідними програмами, спеціально складеними для них [12, с. 7]. На 1940–1941 рр. для Ровенської області 300 учителів готували Одеська (200 осіб) та Кіровоградська (100 осіб) області. Підготовка вчителів здійснювалася за скороченою програмою на 3-місячних курсах [1, с. 183].

Крім педагогічних шкіл у 1940 р. На Рівненщині відкрили 5-ти місячні курси підготовки вчителів 1–4 класів. Згідно наказу нарком освіти УРСР М. С. Бухала від 19 червня 1940 р. завідувачі обласними відділами народної освіти в першу чергу повинні звертати увагу на контингент слухачів курсів, надаючи перевагу комсомольським активістам [1, с. 183].

З 1 липня 1940 р. у Рівному, Дубно та Здолбуніві працювали курси з підготовки вчителів, а Костополі, Сарнах, Острозі, Рівному – курси перепідготовки. На курсах, крім лекцій з фахових дисциплін, проводилася політмасова робота: слухачі переглядали радянські кінокартини, слухали доповіді про рішення XV з'їзду КП (б)У, VI сесії Верховної Ради СРСР та ін. партійні директиви. Особлива увага у роботі з педагогами приділялася насажденню антирелігійного виховання у школі, адже на західноукраїнських землях традиції християнської моралі були в основі навчально-виховного процесу російської та польської освітньої моделі [1, с. 183].

Поміж навчально-освітніх закладів Рівненщини, які забезпечували регіон педагогічними кадрами, одне з провідних місць належить Ровенському вчительському інституту, відкритому у 1940 р. у приміщенні колишньої «Школи Осадничої» [10, с. 144]. Учительний інститут мав тоді три факультети: історичний, фізико-математичний та мовно-літературний. Навчальні програми і плани були розраховані на підготовку протягом 2 років учителів для радянської школи [3, с. 6].

Крім навчального процесу, значна увага приділялася політико-виховній, культурно-масовій та громадській роботі зі студентською молоддю. На майбутнього вчителя влада покладала великі надії, оскільки працюючи серед широких верств населення, він був пропагандистом і агітатором комуністичних ідей. Створивши сітку педагогічних закладів, партія забезпечила надійний, дієвий загін авторитетних радянських пропагандистів у краї [1, с. 191]. До цих проблем додавалися складності зі створенням навчально-методичної бази шкіл. Підручники і посібники старої школи було вилучено виходячи з ідейних міркувань, а видання, які відповідали радянським програмам, не зважаючи на додаткові тиражі і допомогу, яка йшла зі сходу, за півтора року так і не змогли заповнити основоположних прогалів для якісного функціонування шкіл.

Висновки та перспективи дослідження. Відтак, заходи радянської влади у галузі освіти у 1939–1941 рр., з одного боку мали позитивні результати та обумовлені об'єктивними потребами розвитку регіону, що проявлялися у розширенні мережі шкіл, збільшенні кількості вчителів, переведенні шкіл з польської на українську мову викладання, з іншого, констатуємо, що перелічені заходи переслідували єдину мету – створити масовий загін пропагандистів радянського способу життя, охопити ідеологічним впливом, через освіту, як підростаюче покоління, так і доросле населення. Саме освітня мережа виступала дієвим

інструментом насадження нового світогляду комуністичною партією та радянською владою. Внаслідок цього, нестійкі традиції радянської школи, запроваджені в краї у 1939-1941 рр. порушили політичні засади колонізації школи. Проте, «національна» за формою, соціалістична за змістом освітня система за всі роки радянської влади ніколи не була українською. Відтак, проблеми, породжені впровадженням радянської системи, десятиліттями залишалися не розв'язаними, відбивалися на суспільно-політичному житті. Під цим кутом зору, проаналізувавши становлення та розвиток педагогічної освіти та підготовки педагогічних кадрів у навчально – освітніх закладах Рівненщини ми з'ясували, що напередодні Великої Вітчизняної війни реорганізовано та уніфіковано освітню систему, створено мережу середніх педагогічних закладів, які забезпечили регіон педагогічними кадрами. Адже саме на вчительство, з огляду на його роль і функції в суспільно-політичному житті, особливу ставку робили органи радянської влади у допомозі інтеграції західноукраїнського регіону до Української РСР. Проте, попри всі труднощі досліджуваного періоду, на Рівненщині формувалася педагогічна інтелігенція, яка зуміла піднести освітній рівень мешканців і сприяти культурному поступу краю. Відтак, під дією цих факторів відбувалися, з одного боку, кількісні та якісні зрушення самої системи освіти в регіоні, а з іншого боку, змінювалося й саме суспільство, яке поволі втрачало національну ідентифікацію, що власне і переслідував радянський тоталітарний режим.

Джерела та література

1. Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Рівненська область / Ред. рада вид.: В.Г. Кремень (гол.) [та ін.]; Редкол. тому: Р.М.Постоловський (гол.) [та ін.]. – К.: Знання України, 2010. – 383 с.
2. Горланов О. А. Об арестах в западных областях Белоруссии и Украины в 1939–1941 гг. [Електронний ресурс] / О. А. Горланов, А. Б. Рогинський //Режим доступу: <http://www.memo.ru/history/polacy/Index.htm>
3. Йова П.В. Перший в області / П.В.Йова // Ровенський державний педагогічний інститут (1940–1965). – Львів: Каменяр, 1966. – С. 5–19.
4. Культурне життя в Україні. Західні землі. Документи і матеріали. Наукова думка Т.І: 1939-1953. – К.: 1995. – 749 с.
5. Культурне будівництво в Українській РСР. Важливі рішення Комуністичної партії і Радянського уряду 1917-1959 рр.: зб. Документів у 2-х т. – К.: Держполітвидав УРСР, 1959. – Т. 1.: 1917 – червень 1941. – 884 с.
6. Кучерепа М. М. Волинь: 1939–1941 рр.: навч. посібник / М. М. Кучерепа, В. В. Вісин. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2005. – 586 с.
7. Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.П. Історія української школи і педагогіки: Навч.посіб.- К.: Знання, 2006 р. – 450 с.
8. Мишак І. Соціально-економічні та культурні перетворення на західноукраїнських землях після включення їх до складу УРСР: новітня історіографія / І. Мишак / Історико-географічні дослідження в Україні. Збірка наукових праць. Ч. 11 / Відп. Ред. Г. В. Боряк НАН України. – К.: Інститут історії України, 2009. – С. 276–287.
9. Народна освіта і педагогічна наука в Українській РСР (1917–1967). –К.: Рад. школа, 1967 – 484 с.
10. Прищеп О. П. Вища педагогічна освіта на Рівненщині: віхи історії (1944–60-і рр.). / О.Прищеп // Наукові записки. Серія «Історичні науки»: – Рівне, 2009. – Вип. 14. – С.143–155.
11. Сворах С. Народна освіта західноукраїнського регіону: історія та етнополітика (1944-1964 рр.) / С. Сворах. – К.: Правда Ярославичів, 1998. – 240 с.
12. Яремчук В. Д. Становлення та розвиток радянської освітньої політики на західноукраїнських землях 1939-1940 рр. / В.Д. Яремчук // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – Львів, 2010. – №3. –С. 3 – 12.

УДК 792(477) «1950/1960»

Галина Борейко, ст. викладач кафедри режисури
Рівненського державного гуманітарного університету

ПРОФЕСІЙНИЙ ТЕАТР РІВНОГО 50-60-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті аналізуються особливості розвитку професійного театрального мистецтва міста Рівного у 50-60-ті роки ХХ століття.

Ключові слова: професійний театр, театрально мистецтво, репертуарна політика.

В статтє анализируются особенности развития профессионального театрального искусства города Ровно в 50-60-е годы ХХ века.

Ключевые слова: профессиональный театр, театральное искусство, репертуарная политика.

In the article of feature of development of professional dramatic art of Rivne city in 50-60-th of XX age is analysed.

Keywords: professional theatre, dramatic art, repertoire policy.

Вступ. Дослідження проблем театральної культури в контексті суспільно-історичних трансформацій в 50-60-ті роки ХХ століття спонукає розглянути діяльність професійного театрального мистецтва Рівного, як складової частини художньої культури.

Завдання дослідження базуються на визначенні значимості діяльності професійного театру Рівного у визначений період, як домінуючого у розвитку культурного життя області, аналізі репертуарної політики у складних умовах тоталітарної системи.

Досліджувана проблема немає ґрунтового наукового аналізу, а лише обмежується низкою статей в яких увага зосереджена на різних історичних періодах розвитку професійного театрального мистецтва Рівненщини. Зокрема, В. Гайдабура основну увагу звертає на сценічне мистецтво періоду німецько-фашистської окупації (1941-1944 роки) [2], І. Жилінський розглядав історію театрального мистецтва Рівненщини в цілому [11], С. Мохнюк – розвитку професійного театрального мистецтва Рівненщини [15], В. Віткалов – зародження професійного театру Рівного [1].

Актуальність дослідження зумовлена недостатньою науковою розробкою зазначеної проблеми згаданого періоду. Адже на сторінках наукової літератури відсутні праці, у яких було б досліджено діяльність регіональних театрів у 50-60-ті роки ХХ століття, зокрема і професійного театру Рівного.

Постановка завдання. Основну частину джерельної бази нашого дослідження складатимуть документи Державного архіву Рівненської області, а також незначна частина розвідок дослідників та любителів сцени і театрального мистецтва краю, які дають змогу розглянути діяльність Рівненського театру та визначити його роль у формуванні театральної культури області.

Результат дослідження. Досліджуючи розвиток театрального мистецтва області у 50-60-ті роки ХХ століття В. Віткалов вважає, що розглядаючи театр як культурне явище певної доби, різні аспекти бачили в ньому професіонали та актори-аматори, професійні дослідники та любителі сцени. Проте всіх їх об'єднувало палке бажання відтворити цілісну картину його побутування, внеску в національну мистецьку скарбницю [1, с. 112].

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ТА КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Нагірний Віталій (Краків, Польща)

Ятвязький похід галицько-волинських князів 1248/49 року: перебіг і результати 3

Ващук Дмитро (Київ)

Пограниччя у Великому князівстві Литовському: від конфлікту до правового вирішення 6

Бартош Іван (Ніжин)

Татарський фактор у Литовсько-Московському протистоянні (1474–1480 рр.) 8

Денисюк Василь (Луцьк)

Волинський селянин проти польського шляхтича:

соціальна природа конфлікту у Луцькому повіті в 1795–1860 рр. 10

Трофімук Тетяна (Луцьк)

Удосконалення законодавчої бази виконання рекрутської повинності єврейським населенням

Правобережної України у 20–50-х рр. XIX ст. 13

Гальчинський Богдан (Київ)

Формування засад демократичного світогляду М. В. Лисенка

в умовах українського національного відродження середини XIX ст. 17

Желізняк Василь (Кременець)

Губернатор в системі управління Правобережної України 20

Буліга Микола (Луцьк)

Юридичне забезпечення виборів до Державної Думи царської Росії

(за матеріалами Волинської губернії) 22

Іваненко Оксана (Київ)

Участь учених-природознавців Харківського університету

в міжнародних наукових форумах на початку XX ст. 25

Хома Іван (Львів)

1-ий полк Січових Стрільців під командуванням Є. Коновальця (березень–квітень 1918 р.):

від створення до розформування 28

Мягка Ольга (Миколаїв)

Національно-культурний розвиток польської національної меншини

Південної України в 20-х рр. XX ст. 32

Терещук Марія (Рівне)

Здобуття вищої освіти українцями Галичини у 1919– 1924 роки 35

Гуменюк Оксана (Рівне)

Церковні процеси на початку Другої світової війни

в новоприсланих землях (вересень 1939–червень 1941 рр.) 38

Кокоско Федір (Миколаїв)

Колабораціонізм в роки війни.

Військові формування в складі вермахту і військ СС 41

Ляхно Віта (Полтава)

Місцева окупаційна преса Полтавщини про виїзд і перебування

української робочої сили в країнах Третього Райху 43

Маринченко Ганна (Миколаїв)

Релігійно-церковне життя у Південній Україні в повосенний період 46

Бойко Вікторія (Луцьк)

УРСР в структурах ООН у післявоєнні роки 48

Ревенко Віра (Миколаїв)

Організація і діяльність сільської художньої самодіяльності

повоєнного періоду в Південній Україні (1945–1955 рр.) 51

Ляхно Олександр (Полтава)

Партійно-державна репресивна політика щодо Спільки Церков ЄХБ у 1960–1980-их роках 54

Середюк Тетяна (Івано-Франківськ)

Вплив еміграційних процесів на родинні відносини українського населення

в кінці XX – початку XXI століття (на прикладі Івано-Франківської області) 57

Ніжник Альона (Рівне)

Правове становище пізньопротестантських конфесій

на українських землях у другій половині XIX – початку XX ст. 60

Грипич Світлана, Білявцева Ольга (Рівне)

Бібліографія культури України доби незалежності як основа підготовки

фахівців-культурологів (на прикладі фондів наукової бібліотеки

Рівненського державного гуманітарного університету) 63

Булига Ірина (Рівне)

Державно-конфесійні відносини в Україні: проблеми та перспективи 68

Коржик Ольга (Луцьк)

Роль державних структур у реалізації міграційної політики на Волині 71

СЕКЦІЯ II. ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ В СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Коберник Ніна (Рівне) Соціально-культурні передумови формування світогляду Кирила і Мефодія	74
Юсупович Адріан (Jusupović Adrian) (Варшава, Польща) Zasięg terytorialny ziemi drohickej w średniowieczu	77
Ісмаїлова Ленора (Луцьк) Характер взаємовідносин Кримського ханства та Османської імперії (70-ті роки XV–XVI ст.)	80
Степонавичене Лирия (Вильнюс) (Литва) Некоторые особенности реализации норм залогового права (в первые годы действия второго литовского статута)	83
Степанов Дмитро (Москва) Отечество и народ. Польское протонациональное самосознание и Освободительная война украинского и белорусского народов 1648-54 гг.	88
Шеретюк Руслана (Рівне) Імперське законодавство кінця XVIII ст. як джерело політики російського самодержавства щодо Уніатської церкви	91
Блох Юлія (Рівне) Лейбористська еліта британського суспільства: оцінка зовнішньополітичних кроків країни на початку XX століття	95
Мишков Віктор (Рівне) Російська Православна церква та старообрядництво: шляхи та проблеми об'єднання	98
Клим'юк Уляна (Івано-Франківськ) Погляди Романа Дмовського на розвиток ідеї польської державності під час Першої світової війни	101
Кузьбіда Малгожата (Kuźbida Małgorzata) (Перемішль, Польща) Zarys dziejów ukraińskiej polityki międzynarodowej: analiza porównawcza z okresu Ukraińskiej Republiki Ludowej jej wpływ na współczesność w kontekście rozwoju doktryny państwowej	104
Щавлінський Микола (Мінськ, Республіка Білорусь) Формирование белорусских частей в Одессе в контексте создания белорусской государственности (1917 – 1919 гг.)	107
Кукса Олександр (Мінськ, Республіка Білорусь) Создание советских республик Белоруссии и Украины в начале 1919 г.: отличия и закономерности	109
Сайі Галина (Рівне) Експедиції й погроми євреїв у Другій Речі Посполитій (1918 – початок 1920-х років)	111
Бунечко Сергій (Рівне) Політико-правове становище національних меншин Польщі та їхні майнові права (1918–1939 pp.)	114
Бородинська Ліна (Рівне) Культурницька діяльність євангельських християн у Польщі (1918–1939 pp.)	117
Сидорик Надія (Івано-Франківськ) Німецька національна меншина Польщі в зовнішній політиці Німеччини (1919–1939 pp.)	120
Чорненький Роман (Івано-Франківськ) Мисливство як елітарний засіб відпочинку населення Станиславівського воєводства (1921–1939 pp.)	124
Цьвенк Хенрик (Świętek Henryk) (Ченстохов, Польща) Polacy i Rosjanie. Historyczne aspekty skomplikowanych stosunków	127
Мігун Дмитро (Мінськ, Республіка Білорусь) Планы нацистского руководства Германии в отношении Беларуси и Украины в преддверие Второй мировой войны	130
Афоніна Ірина (Київ) Культурно-масові заходи як чинник впливу на формування історичної пам'яті про Другу світову війну в американській та радянській зонах окупації Німеччини (1945–1949 pp.)	135
Оксамитний Юрій (Луцьк) Радянсько-ізраїльські відносини під час палестинської війни 1948–1949 pp.: військово-технічні аспекти	137
Разіцький Віталій (Кременець) Особливості втілення в життя завдань інформаційної політики США в Саудівській Аравії у 40–50-х pp. XX ст. історичної пам'яті суспільства	140
Десятничук Ігор (Рівне) Суспільні процеси в Чехословаччині в 60-х pp. XX ст. як передумови кризи 1967–1970 pp.	144
Віруцька Світлана (Рівне) Події 1968 року в Чехословаччині: югославський резонанс	146
Слесаренко Андрій (Рівне) Прореформаторські та антиокупаційні виступи державно-партійного керівництва й громадськості в Чехословаччині (друга половина 1968 р.–1969 р.)	149
Мартинчук Інна (Рівне) Внутрішньополітичні реалії Словаччини 1993–1998 pp. в оцінках представників євроатлантичних структур	152
Загарій Андрій (Ізмаїл) Економічна співпраця України та Росії в 2000-х роках	156

Гайдукевич Анастасія (Рівне) Історична політика Росії та Польщі кінця XX – початку XXI ст.: шлях до порозуміння?	160
Давидчук Сергій (Рівне) Візит А. Лібермана 4–9 грудня 2009 р. до України та його значення для розвитку українсько-ізраїльських відносин	163
Кошій Юлія (Київ) Проблема Гібралтару в контексті інтеграції Іспанії в НАТО	166
Філіпчук Ігор (Рівне) Філософські ідеї Карела Косіка та Івана Світака	170
Постоловський Руслан (Рівне) Чеські демократичні традиції у вимірі історичної пам'яті суспільства	171
Троян Сергій (Рівне) Цивілізаційні особливості України у вимірі глобалізації	177
Киридон Алла (Київ) Колорит пам'яті у «просторі досвіду» і «горизонт очікувань» у перехідні епохи	180
Білянський Олег (Тернопіль) Особливості суспільно-політичного розвитку Польщі (1991–2005 рр.)	182

СЕКЦІЯ III. ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО

Синюк Сергій (Рівне) Двір волинського князя Володимира Васильковича як осередок книжної культури в історичних джерелах та українській історіографії	186
Лопацька Наталія (Рівне) Особливості еволюції статусу Дерманського монастиря у кінці XVI – першій половині XVII ст.	189
Капустін Гліб (Рівне) Детермінанти формування навчально-виховного вектора діяльності православних братств на Волині у другій половині XIX ст.	192
Тимочко Ірина (Рівне) Аспекти благодійницької діяльності Острозького Кирило-Мефодіївського православного братства	195
Біляк Леся (Івано-Франківськ) Громадсько-політична діяльність Кирила Трильовського у період ЗУНР (1918–1923 рр.)	198
Галуха Василь (Рівне) Передумови та законодавче забезпечення меліорації на Волині у міжвоєнний період	202
Паврозник Тетяна (Рівне) Взаємовідносини партії «Сельроб» з польською владою у міжвоєнний період	205
Переходько Наталія (Рівне) Діяльність станцій опіки над матір'ю та дитиною у Західній Волині (1921–1939 рр.)	209
Давидюк Руслана (Рівне), Гладка Лариса (Рівне) Заборона Рівненської повітової «Просвіти»: причини та наслідки	211
Ткачук Ірина (Кременець) Роль діячів «Просвіти» в історії Волині (20-30-ті рр. XX ст.)	214
Ткачук Ірина (Острог) Організаційна структура та програмні засади Товариства імені Петра Могили (1931–1939 рр.)	216
Синяк Степан (Рівне) Участь польських парамілітарних організацій Волині в святкуваннях ювілейних дат Польської держави	219
Кравчук Дмитро (Рівне) Партизанський рух на Рівненщині у 1941–1944 рр.: передумови, етапи розгортання	222
Чернявський Валерій (Миколаїв) Качественный и количественный состав населения, вывезенного на принудительные работы в Третий рейх в 1941–1944 годах (на материалах Николаевской области)	225
Добровичинська Валентина (Рівне) Культурне дозвілля цивільного населення та німецьких окупантів у м. Рівному (1941–1944 рр.)	229
Мазурок Валентин (Кременець) Суспільно-політичні процеси на Волині на завершальному етапі Другої світової війни	232
Антонюк Ярослав (Острог) Керівництво і структура оунівського підпілля на Берестейщині (1944–1952 рр.)	235
Ленартович Олег (Луцьк) Збройна боротьба на Волині (1944–1945 рр.)	238
Вертелецька Наталія (Рівне) Динаміка етнонаціональної структури населення Рівненщини після Другої світової війни (1944–1953 рр.)	241
Шафраї Олена (Рівне) Ідеологічний контроль над освітньою галуззю західноукраїнських областей у повоєнний період	245
Скакальська Ірина (Кременець) Спогади Ю. Шумовського як джерело з історії діяльності духовної інтелігенції Волині першої половини XX ст.	247
Сорочинська Тетяна (Рівне) Становлення радянської системи педагогічної освіти на Рівненщині: спроба ретроспективного аналізу	250

Борейко Галина (Рівне)	
Професійний театр Рівного 50–60-х років ХХ століття	253
Ларькіна Людмила (Рівне)	
Створення комісії сприяння за дотриманням законодавства про релігійні культу на Рівненщині (1960–1965 рр.)	256
Загребельна Людмила (Острог)	
Християни віри євангельської на Рівненщині (60-ті – середина 80-х рр. ХХ ст.)	258
Соловей Олександр (Кременець)	
Кременецька тюрма як знаряддя боротьби окупаційних режимів з населенням краю	261
Томаченко Олександр (Луцьк)	
Краєзнавство в системі шкільної історичної освіти	265

СЕКЦІЯ ІV. ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО, ІСТОРИОГРАФІЯ ТА СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ

Пшеничний Юрій (Дубно)	
Керамічний комплекс ранніх слов'ян із села Липа Дубенського району Рівненської області	269
Блануца Андрій (Київ)	
Ординський посол Михайло Васильович Свинюський та історія надання йому маєтку Свинюхи на Волині (два документи про надавчу політику Ягеллонів на українських землях Великого князівства Литовського)	271
Чекурков Василь (Рівне)	
Основні типи керамічного посуду ХV – першої половини ХVІІ ст. за результатами розкопок 2005 року в Дубні	274
Бурян Олександр (Кишинів, Республіка Молдова), Красножон Андрій (Одеса)	
Конструктивні характеристики Бендерської фортеці (ХVІ–ХVІІІ вв.)	277
Войтюк Олексій (Рівне)	
Достовірність робіт Наполеона Орди на прикладі малюнків замків у Острозі, Тайкурах і Корці Рівненської області	282
Бундюченко Тетяна (Миколаїв)	
Формування демократичного світогляду М. М. Аркаса під впливом родини	284
Якобчук Світлана (Київ)	
Листування Ф. П. Матушевського до С. О. Єфремова як джерело дослідження громадського життя початку ХХ ст.	287
Якобчук Надія (Київ)	
Листування І. М. Каманіна з І. І. Білозерським (1903–1909 рр.) як історичне джерело	289
Березовський Олег (Київ)	
Друковані періодичні органи українських партій Наддніпрянщини (1905–1914 рр.) у вітчизняній історіографії	292
Сова Андрій (Львів)	
Символіка українських організацій «Сокіл» у Галичині (кінець ХІХ століття – 1939 р.)	295
Назарова Катерина (Миколаїв)	
Аграрна історія УРСР наприкінці 1920– початку 1930 років як предмет досліджень сучасної зарубіжної історичної науки	299
Зеркаль Микола (Миколаїв)	
Сучасна історіографія історії України 20-х років ХХ століття	303
Нефьодов Дмитро (Миколаїв)	
Історіографія підпільно-партизанського руху у Південній Україні в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1944 рр.): аналіз мемуарних джерел	306
Турчин Тетяна (Івано-Франківськ)	
Сучасна українська історіографія про умови праці та побуту українських «остарбайтерів» у Німеччині в роки Другої світової війни	309
Мармілова Ольга (Донецьк)	
«Донецький вісник» як джерело вивчення історії остарбайтерів Донеччини	312
Кондратенко Олег (Київ)	
Підготовка узагальнюючого курсу «Нариси стародавньої історії УРСР»	315
Хрящевська Людмила (Миколаїв)	
Тенденції етнодемографічного розвитку української нації у ХХ – на початку ХХІ ст.	318
Пастушенко Тетяна (Київ)	
Метод усної історії та усно історичні дослідження в Україні (Дослідження за методом усної історії в Україні: світовий досвід та вітчизняні перспективи)	321
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	326
ЗМІСТ	329

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

Відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей несуть автори опублікованих матеріалів та їх наукові керівники. Думки авторів статей з позицією редколегії можуть не співпадати.

Відповідальний за підготовку збірника до видання – *В.М. Шеретюк*

Комп'ютерна верстка – *В.Б. Самсонюк*

Обкладинка – *Г.В. Волохов*

Підписано до друку 29.11.2010 р.
Папір офсетний. Гарнітура “Times New Roman”.
Наклад 300 прим. Обліково-видавничих аркушів 31,7.
Замовлення № 91/1.

Відруковано засобами оперативної поліграфії
редакційно-видавничого відділу
Рівненського державного гуманітарного університету,
вул. С.Бандери, 12, м. Рівне, Україна, 33028.

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Рівненській державний гуманітарний університет. Збірник наукових праць. Вип.20. – Рівне: РДГУ, 2010. – 333 с.